

## A HATALOM, A TERÜLET ÉS A TRANSZNACIONALIZMUS KRITIKAI GEOGRÁFIÁI

(Critical Geographies of Power, Territory and Transnationalism)

SCOTT KIRSCH – RALPH H. SAUNDERS

A dél-koreai Taeguban, 2000-ben megrendezett 2. Nemzetközi Kritikai Geográfiai Konferencia plenáris ülésén elhangzott előadásában *David Harvey* azt a megjegyzést tette, hogy *minden* tudomány, bizonyos értelemben, kritikai. Mármost mindenféle környezeti, társadalom- és természettudomány számára az új bizonyítékok, elképzelések kritikai értékelése meghatározó jelentőségű a (különbféle) normák szempontjából, amelyek révén ismeretanyaguk létrejön. *Harvey* azonban azt is kérte a kritikai geográfusoktól, hogy gondolják át, pontosan *mit* is bírálnak. A „Hatalom, terület és transznacionalizmus” témakörben a békéscsabai találkozón – négy panelvitában és hagyományos szekcióban, amelyek az államhatalom változó geográfiait tárták fel a hatalmi viszonyok területlenítettebb [de-territorialized] formáival összefüggésben, ideértve a migránsok, a tőke és információ transznacionális áramlását – a résztvevők valóban sok bíráltnivalót találtak korunkban. A résztvevőknek inkább a kortárs neoliberais kapitalizmus, globalizáció és geopolitika változó geográfiai összefüggéseinek feltárása iránti valódi közös érdeklődése, mint egyetlen módszertani vagy elméleti alapvetéshez való ragaszkodása adta a közös alapot a kutatásokról szóló előadások, megbeszélések és viták termékeny sorozatához.

Lévén, hogy az elméleti és filozófiai háttér a politikai gazdaságtantól a posztstrukturalizmuson át a pozitívizmusig terjed, a megmutatkozó egyik valódi közös érdeklődés arra irányult, hogyan alakítják ki a földrajzi léptékek közötti és azokon átnyúló transznacionális viszonyok a hatalmi viszonyokat. A „Városok, civil társadalmak és transznacionalizmus” témában szervezett szekcióban az előadók a tőke, a gondolatok, a hatalom és a személyek transznacionális áramlásának befogadásából kinövő különféle konfliktusokat tárták fel eltérő nemzeti kontextusokban. Az előadások összekapcsolódása fontos volt a nyilvános tér és a civil társadalom fogalmi és a hozzájuk kapcsolódó jogok meghatározása érdekében tett erőfeszítésekhez kötődő érdekeltségek miatt. *Anna Secor* például, rámutatott a török civil társadalomban lévő jogok fogalomalkotása során jelentkező feszültségekre; Törökországban nagyon kicsi az egyetértés abban, mit kellene tartalmazniuk a „jogoknak”, és hogy azok kiket illessenek meg. Az eredmény egy erősen vitatott közzsféra, melyben három befolyásos társadalmi erő, az iszlám, a kozmopolita és a nyugat felé tekintő elit és a tőke, valamint a nyugati politikai hatalom nemzetközi áramlását befogadni kész liberalizáló állam küzdenek a társadalmi párbeszéd fölötti kontrollért. Egy kapcsolódó tanulmányban *Banu Gokarikel* bemutatta az iszlám gyakorlatában bekövetkezett kompromisszumokat a mai Isztambulban – nevezetesen a nők fátyol-

viseletét és a nyugati árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzájutást –, egyidejűleg kérdéseket vetve fel a kapitalizmuson belüli, a neoliberális globalizáció változatos kulturális összefüggéseiben kifejlődő alternatív modernségről.

*Pun Ngai* és *Hung-Jen Tan* a városi nyilvános tér még nyíltabban vitatott viszonyait állította a figyelem középpontjába. Ám a konfliktus itt is azokat a fogalmakat érinti, amelyek alapján a jogokat életbe léptetik. Az utcáról induló, és a taiwani igazságszolgáltatásig hatoló, a termőföldre való jogért folytatott harcok után, *Tan* bemutatta a közösség jogainak aláknázásában érdekelt magánérdekek törvényes hatalma által meghatározott, és a belőle kinövő nyilvános térről folytatott párbeszéd esszenciáját. Érvelését egy hongkongi közösség mindennapi ellenállásának részletes esettanulmányára alapozva, *Pun* hasonló történetet mondott el a tőke és az állampolgár irányítás hatalma elleni helyi küzdelemlről. *Oren Yiftachel* is a nyilvános térhez való hozzáférést és a nyilvános tér ellenőrzéséért folytatott küzdelmet elemzte. Izraelben/Palesztinában a kormányzás inkább a nemzeti felségterületek biztosítását, semmint egy neoliberális program támogatását jelenti. Miközben a tőke továbbra is működik – érvelt *Yiftachel* – az izraeli Beer Sheva-ban 1948 óta élő beduinoknak fontosabb, ahogyan az állampolgárokat nyíltan *eticizálják*. A politikai reakció ebben az esetben világosan érthető: az iszlám mozgalom az „etnokrata” uralom alternatív, ellentétes formáját képviseli az izraeli/judaista politikai térrel szemben, amelyben jelenleg harcolnak.

Los Angeles bevándorló közösségeiről szólva, *Ralph Saunders* hasonlóképpen mutatta be, mennyire megmagyarázhatatlanul kapcsolódnak össze bármely nemzetben az állampolgári jogok az adott identitás gyakorolásának mikéntjével. *Saunders* azt a megfigyelést tette, hogy az állampolgári jog egyszerre jogi és gyakorolható kategória – azaz, a „tagságot” nem egyszerűen csak kapjuk a kormányzó államtól, hanem fontos nyilvános rítusokban el is játszuk azt. *Saunders* érvelése szerint az Egyesült Államokban, a 2001. szeptember 11-ei támadást követően megerősödött nacionalizmus és idegengyűlölet közepette, sok nemrég bevándorolt latin-amerikai, ázsiai és afrikai úgy rendezte át az állampolgárság fogalmát, hogy elfogadja a társadalmi identitás azon formáit, amelyek ügyesen megkerülik a binacionalizmus lehetséges ellentmondásait. Itt – csakúgy, mint e szekció összes többi előadásában – nagy figyelem irányult arra, hogyan (és milyen körülmények között) alakítják át a helyi szereplők a városi tájat, a civil társadalmat, és formálják egyidejűleg a globális diskurzusok és folyamatok kontúrjait.

A hatalom és a területiség kérdéseit nagyobb geográfiai léptékekben tették fel egy másik szekcióban, amelynek témája „A transznacionalizmus és a globalizáció geográfiai” voltak. *Jeronimo Montero*, aki az *Antipode* diákösztöndíját elnyerve vett részt a konferencián, azzal kezdte, hogy kritikai kérdéseket tett fel az Amerikai Kontinens Szabadkereskedelmi Társulására (FTAA) vonatkozó tervek és a Latin-Amerikában jelenlévő jelenkori amerikai militarizmus közötti kapcsolatra vonatkozóan, a kolumbiai tervet véve modellnek. *Montero* az argentin és más latin-amerikai utcai tüntetések és politikai mozgalmak szemszögéből nézve próbálta megérteni a térség mint vitatott – és erősen militarizált – régió fölötti amerikai hegemoniát.

Ennek ellenére, mint előadásában *Neil Smith* megjegyezte, az Egyesült Államoknak – miközben egyedülálló birodalmi projektje végrehajtásán munkálkodik, amelynek célja, hogy nagyrészt láthatatlan nemzetközi hatalomként megalkossa, és másokra erőszakolja önmagát – nagy gyakorlata van a belső és külső ellenvélemények elsimításában, amelynek eszköze, hogy a harc gondolatát önmagáról áthelyezve, azt egy harmadik féltől jövő fenyegetésként állítja be. *Smith* felidézte a legfontosabb momentumait annak az évszázados tervnek, amelynek célja, hogy központosítsa a globális hatalmat az Egyesült Államokban, s mindezt úgy tegye, hogy álcázza a hatalomnak és a hatalom amerikai globalizációban fellelhető gyökereinek *térbeliségét*. *Smith* megjegyezte, hogy ma a terror elleni háború jogosságának elismertetése mögé lehet rejteni az amerikai globalista törekvés befejező mozzanatát, ám az elkövetkezendő harcok kimenetele egyáltalán nem biztos.

A globalizációról, neoliberalizmusról és az oktatásról szóló előadásában *Katharyne Mitchell* bemutatta, hogyan tudnak az egyes országok országos léptékben megalkotni szubjektivitásokat a közoktatás segítségével. A közoktatás, mutatott rá *Mitchell*, arra törekszik, hogy sajátos módokon terepnumává tegye az állampolgárságot, hogy az adott nemzet történelmi és földrajzi kontextusában helyezhesse el a diákokat még akkor is, ha – amint *Smith* megjegyezte – az a bizonyos kontextus esetleg olyan kifejezésekben fogalmazódik meg, amelyek deterritorializálják az állami projekteket, és a gazdasági elit magánérdekeit a közjával kapcsolják össze. Ezek a globalizáció földrajzi viszonyairól szóló előadások tehát – ugyan különféleképpen, de – megtalálták és megnevezték e földrajzi viszonyok (lényegileg amerikai) *ellenőrzését*, történjék bár előretolt katonai bázisok kialakításával, mint Dél-Amerikában, a terrorizmus elleni háborúval, vagy – finomabb ideológiai fronton – a közoktatásban. Sok hasonló kérdés vetődött fel a globális kapitalizmus és a civil társadalom ellenőrzésével kapcsolatban egy, *Michael Hardt* és *Antonio Negri* nagy vitát kiváltó, nemrégiben megjelent könyvéről, a *Birodalomról* rendezett kerekasztal-megbeszélésen. A vita résztvevői – *Scott Kirsch*, *Claudio Minca*, *Joe Painter* és *Blanca Ramírez* – *Hardt*nak és *Negrinek* a globális kapitalista szuverenitás egy új változatáról, a „Birodalomról” szóló elméletét tesztelték, s a jelenlévő hallgatóság soraiban élénk vitát kiváltó kérdéseket vetettek fel a „Birodalom” területiségéről, az elmélet Amerika- és Európa-központúságáról, és a globális állampolgárságról kialakított elképzeléseiről, a könyv olvasóinak globalizációjáról, és a könyv mint új metanarratíva emelkedő státusáról.

A záró szekció empirikus és elméleti összefüggésben vizsgálta meg a tőke- és információáramlás földrajzi viszonyait. *Kiss János* előadásában hasznos kitekintést nyújtott a jelenkori magyar politikai-gazdasági átmenet regionális léptékéről, összekapcsolva a közvetlen külföldi beruházást az állami privatizációs kezdeményezésekkel. Budapestet nemcsak a multinacionális vállalatok kedvelik; magához vonzotta a privatizációból származó tőkeberuházások többségét is. Ez felveti a kérdést – amint *Kiss* kritikusan fogalmazott –, hogy „Kit támogat az állam?”, ami különösen fontos, lévén, hogy Magyarország az európai és globális piacokkal való erőteljesebb integráció felé tart. Bár nem tagadták, hogy az ilyen tőkeáramlás alapvető

marad a politikai-gazdasági átmenet geográfiájában, *Ben DeRudder* és *Anna Clua* – igaz, eltérően – vitatták az úgynevezett információs társadalomban található „áramlási terek” hagyományos, technológiailag meghatározott fogalmát. Az e témában felszólaló sok más előadóhoz hasonlóan, ők is azon földrajzi viszonyok bemutatásának problémáival küzdöttek, amelyek „áramlási térként” és helyileg beágyazódott társadalmi kapcsolatokkal és kultúrákkal jellemezhető „helyként” többszörös lépésekben képződnek.

Az összejöveteleken – a konferenciatermekben, evés közben és esténként, a békéscsabai presszóban – sok fontos és – időnként – problematikus kérdés vetődött fel a Nemzetközi Kritikai Geográfiai Csoport jellegével és küldetésével kapcsolatban, valamint az akadályokról, amelyekbe fejlődése során ütköznek, a közös (és kirekesztett) nyelvekkel foglalkozó vitáktól kezdve, egészen a csoport politikájáig. A „Hatalom, terület és transznacionalizmus” témakörben szervezett vitákon a nemzetközi kritikai geográfia *lehetőségével* foglalkozó kérdéseket többé-kevésbé félretették a résztvevők, mivel – a közös és valós érdekek új közösségének kialakításával, továbbá azzal, hogy közös kritikai céljainkat változatos és nemzetközi perspektívákkal egészítették ki – bizonyos értelemben, inkább a kritikai geográfia „művelésének” munkáját folytatták.

*Fordította: Miskolczi Lászlóné*